

Girona vista pels viatgers estrangers

Josep Clara i Resplandis

E

ls geògrafs preocupats per la percepció i per les imatges de l'espai ens han ensenyat que els individus i els grups socials perceben el medi de manera subjectiva, en funció de llur sistema de valors culturals, experiències i aspiracions, i que la imatge que hom posseeix d'un objecte o d'un paisatge és diferent segons l'edat, la classe social, l'activitat professional i el temps de residència a l'indret (1).

Si la realitat és, certament, complexa, i cada paisatge és captat de manera diferenciada segons els ulls que el contemplen, els del viatger estranger —protagonista d'aquest treball centrat a Girona— presenten d'entrada uns condicionaments peculiars, derivats d'una estada breu i ràpida a la ciutat, cospada sovint només de pas, sense aturar-se a viure tranquil·lament el clima que s'hi respira i sense poder rectificar-ne la primera impressió. Però, per això mateix, el seu testimoniatge espontani té el valor d'una imatge fresca, contrastada amb les vivències culturals de què és portador, i és també un complement d'altres fonts històriques contemporànies.

PERSONALITAT DELS VIATGERS

Els autors que hem seleccionat i examinat corresponen a èpoques que van del segle XV al XX. Apuntem-ne unes dades mínimes i definidores.

Hieronimus Münzer, metge que va néixer vers el 1460 a Feldkirch, al límit occidental de la regió del Tirol, va passar per Girona el 1494 (2).

Segismondo Cavalli, ambaixador venecià, i Lunardo Otthobon, el seu acompanyant, que és qui, de fet, va descriure allò que havien vist al llarg del recorregut que efectuaren per la Península, contemplaren la Girona de l'any 1567 (3).

Barthélémy Joly, conseller i almonier del rei Enric IV de França, el 1603 emprengué un viatge per la nostra terra com a acompanyant de l'abat general del Cistell (4).

Arthur Young, economista i agrònom anglès, nat a Londres el 1741, viatjà per França i Catalunya a la fi del segle XVIII i ens ofereix una descripció interessant de la Girona del 1787 (5).

Gustave Doré i Charles Davillier van passar per Girona el 1862. El primer era el conegut dibuixant i litògraf francès, nat a Estrasburg el 1832. El segon, baró, col·leccionista i historiador de l'art, natural de Rouen, havia nascut el 1823; ell fou l'autor de la part pròpiament literària del llibre (6).

Elie Reclus, germà del geògraf Elisée Reclus, va néixer a Sainte-Foy-la-Grande el 1827 i treballà en el camp de l'antropologia. Amic de Bakunin, acompanyà Fernando Garrido en un viatge de propaganda republicana. El text que va deixar-nos d'aquest recorregut constitueix un retrat molt detallat de l'ambient que es respirava a la Península després de la Gloriosa. El seu pas per Girona, en efecte, és datat el novembre de 1868 (7).

El belga Denis Marion fou un dels intel·lectuals que el 1937 assistiren al II Congrés Internacional d'Escriptors Antifeixistes, celebrat a València. L'estada al nostre país va permetre-li de certificar l'impacte i el drama de la guerra. La visió de Girona és fruit de les dues parades que hi efectuà anant i tornant de l'encontre (8).

Matisos ideològics a part, i fills d'èpoques ben diverses, els autors seleccionats podrien caracteritzar-se pel tret comú de la seva formació intel·lectual, i el seu origen dins l'Europa occidental.

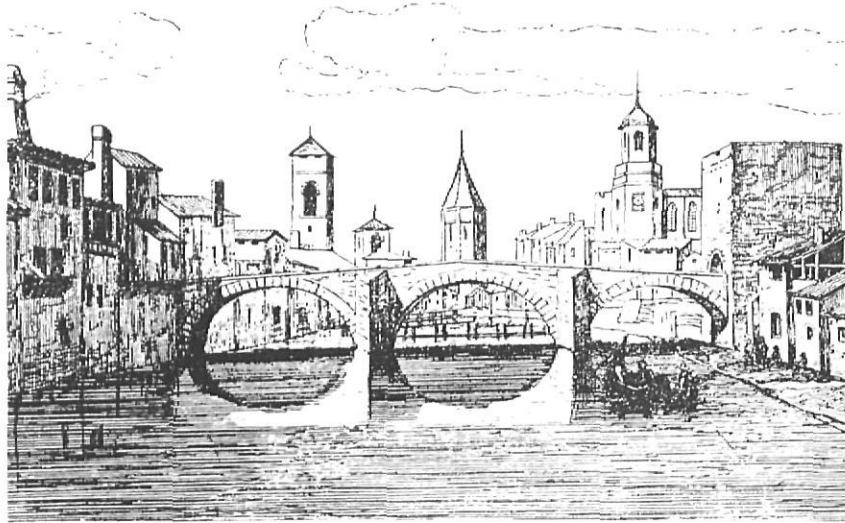
LA CATEDRAL

El primer temple diocesà esdevé una referència obligada en sis dels set textos seleccionats; només Reclus, preocupat més per la gent que per les pedres, pot prescindir-ne.

Münzer qualifica la catedral «molt famosa», i possiblement la confon amb la col·legiata de Sant Feliu quan afirma que «Sant

DOSSIER

Viatges i viatgers

Narcís, el primer arquebisbe, hi resplendeix pels miracles».

El text de Cavalli i Otthobon reafirma que «és força gran i bella», però assenyala que manca molt per acabar-la. Evidentment, al seu temps no havia estat conclouida encara la gran nau gòtica, tasca principal abans de començar les obres de la façana i el campanar.

Joly, per la seva banda, no solament parla de la catedral com una fita en el paisatge, sinó que penetra a l'interior i ens en remarca els detalls que van cridar-li l'atenció: «un altar major molt ric», el retaule d'argent i pedreria preciosa, una creu d'or, de l'alçària d'un home... i els records provinents de França, com armadures, la copa de Carlemany o la *Biblia de Carles V*.

Per a Young, la catedral no passa de ser una vaga referència. «Hi ha —recorda— catedral i bisbe, el qual ens donà la benedicció en encreuar-nos-hi quan anava en la seva carrossa, arrossegada per sis mules».

Doré i Davillier es fixaren en la seva situació privilegiada «construïda sobre una altura que domina la ciutat», i precisaren la forma d'accedir-hi: «S'hi arriba per una bella escalinata d'un centenar de graons. La porta principal, dita

Porta dels Apòstols, és ornada amb estàtues que representen els apòstols, no de pedra, sinó de terra cuita», cosa que no dubten a qualificar de particularitat molt rara. Anoten també que és datada el 1458. De fet, confonen la porta lateral amb la principal, que és on justament culmina l'escalinata monumental.

Una visió totalment diferent de les anteriors és la que es desprèn del text de Marion, redactat en plena guerra civil, en un moment en què el culte catòlic era suprimit i l'edifici havia esdevingut un museu d'art religiós: «La catedral posseeix un tresor artístic d'una bellesa incomparable: quadres de primitius d'una crueltat completament espanyola, escultures influïdes encara per l'art bizanti, retaulles del segle X (sic), evangelis il·lustrats admirablement. No parlo dels sagraris ni de les custòdies d'or, enriquits amb pedres precioses. Totes aquestes obres mestres són exposades i restaurades metòdicament a les sales pròximes a la nau i convertides en museu. Però no era només aquesta la riquesa del bisbat de Girona: quan la municipalitat prengué possessió de la catedral, no va sorprendre's de descobrir-hi una suma de trenta-cinc milions de pessetes».

Aquest darrer fet condueix

l'autor a una reflexió personal sobre la qüestió, fortament condicionada per les circumstàncies: «Penso en les pàgines en què Michelet ha demostrat, arran de la confiscació dels béns del clergat, que l'Església primitiva s'encarregava de cuidar els malalts i els pobres, i que era per aquest únic títol per allò que havia rebut les riqueses que posseïa; però quan l'Estat l'ha substituïda en crear hospitals i hospicis, caixes de jubilació i socors per als indigents, l'Església ha comès, en conservar les riqueses, els abusos de confiança més monstruosos». La conclusió no pot ser cap altra que la de dir que «emparant-se en aquests trenta-cinc milions de pessetes, el poble de Girona ha tornat a començar el bé».

ELS RIUS

Girona és coneguda com la ciutat dels quatre rius, i hi ha qui els ha volgut veure representats en el mateix escut de la municipalitat. Malgrat que en teoria les aigües fluvials haurien de ser una fita en el paisatge, Young, Doré-Davillier i Marion no hi dediquen cap paraula.

Sense esmentar l'Onyar, Münzer apunta que Girona «és com dues ciutats a les quals separa un riu força net».

La confusió de noms domina la descripció de Cavalli-Otthobon «En sortir de la ciutat (...), passem per un pont de pedra de l'esmentat riu Ter, al qual ací aflueix un altre riu dit Onyar, que ve de tramuntana i que és el torrent del pont del Molí citat més amunt. Tota aquesta aigua va a desembocar a la mar, més avall, a cinc llegües d'ací, en un lloc dit les Medes».

Poc explícits són els textos de Joly, que es limita a esmentar el riu com a accident geogràfic i a apuntar que «hi havia un pont de pedra que anava de riba a riba», i també el de Reclus, que evoca el mateix pont de pedra —ara batejat com a pont d'Àlvarez— tan sols com un punt de trajecte urbà.

LES MURALLES

El caràcter de plaça forta, situada estratègicament en el camí de França a Barcelona, fet que es traduïa fins a la darreria del segle XIX en el recinte murat que encerclava la ciutat, no cridà l'atenció dels viatgers més antics de la mostra. Que Maríon no digui res de les muralles és coherent, ja que a la seva època havia desaparegut el mur de la part esquerra de l'Onyar, però resulta menys comprensible el silenci de Münzer, Cavalli-Otthobon i Joly.

Young menysvalora les defenses de la ciutat «murallada i fortificada, amb alguns reductes i un fort dalt d'una muntanya, però no està ben conservat; no aturaria un exèrcit ni mitja hora. Fa bonic de lluny, però és mal construït». Els soldats de Napoleó no podrien, pocs anys després, repetir-ho tan alegrement!

Alliçonats, sens dubte, per la història del segle XIX, Doré i Davillier, afirmen que Girona és una plaça forta que ha sofert «molts i acarnissats setges», mentre que Reclus —després de recordar que el 1809 només la fam

pogué rendir-la davant els exèrcits napoleònics— estableix una relació negativa entre el recinte murat i el desenvolupament cultural i polític: «Actualment Girona és una de les poblacions més endarrerides de Catalunya. Les muralles que l'envolten limiten el seu horitzó intel·lectual».

L'ESPAI URBÀ

La descripció del medi urbà, considerat globalment, només interessa Cavalli-Otthobon i Joly.

Els primers escriuen que «aquesta ciutat és situada entre el riu i la muntanya, de manera tal que és força semblant a un llarg veïnat de cases que no es pot expansionar ni cap a una banda ni cap a l'altra». Però, malgrat l'estretor del lloc, no dubten a creure que «deu tenir tantes persones com Perpinyà, tot i no ser pas tan gran», perquè la veieren molt atapeïda.

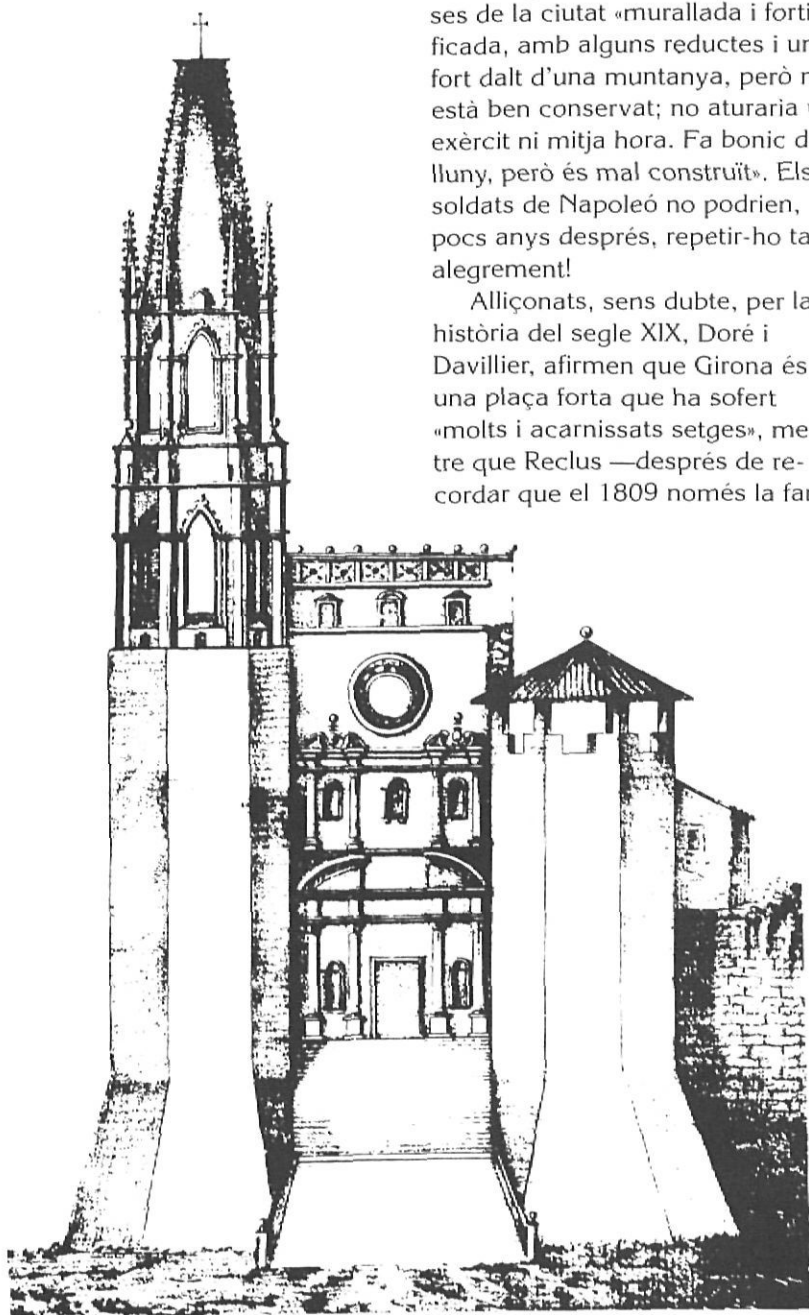
Joly ho repeteix de manera semblant: «Entrant-hi tenies la muntanya a l'esquerra i la riba del riu a la dreta, tan acostada l'una a l'altra que només quedava lloc per a un passadís molt llarg».

ECONOMIA I PREUS

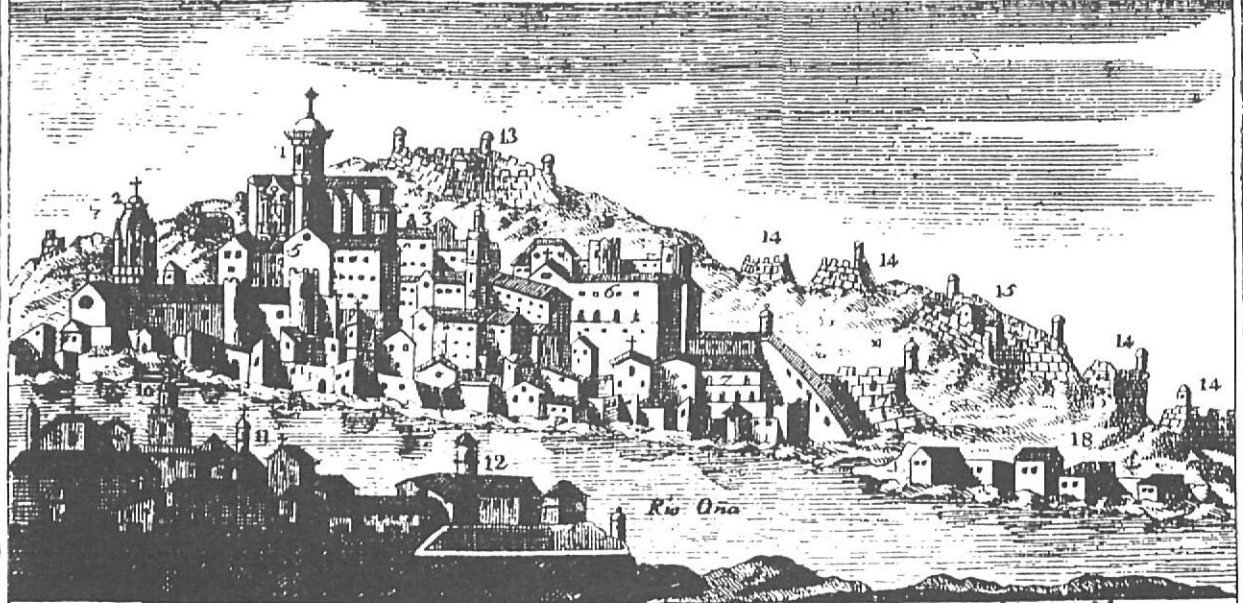
Un detall en què es fixen determinats viatgers és el de l'activitat econòmica, o potser més ben dit, en determinat aspecte d'aquest sector. Així Cavalli-Otthobon dediquen una referència als draps molt fins que «amb el nom de draps de Perpinyà» es fabricaven a Girona i trobaven una sortida fàcil en els mercats de diversos països. «Certament —apunten—, no els és pas gaire difícil de fer-los havent-hi, com hi ha, en aquesta terra, un nombre infinit de xais i, a les muntanyes de Catalunya, molt extenses pastures. Així mateix tenen, a més a més, tanta aigua com volen».

Joly conceptuà els hostals gironins com a prou bons, però l'allotjament li va semblar car, la qual cosa li féu dir que a Girona

El viatger estranger pot donar-los una visió de ciutat sense parlar de les fites singulars com un campanar

VISTA MERIDIONAL DE LA CIUDAD DE GERONA

- 1 — La Catedral
- 2 — La Colegiata de S. Feliu
- 3 — Palacio Episcopal
- 4 — El Colegio Tridentino
- 5 — Convento de Capuchinos
- 6 — Convento de Dominicos
- 7 — Convento de Mercedarios Calzador
- 8 — Casa de la Misericordia
- 9 — El Hospital General

- 10 — Parroquia del Mercadal
- 11 — Convento de Franciscos Observantes
- 12 — Convento y Fuerte de los Mínimos
- 13 — Castillo del Monjuí
- 14 — Fortines
- 15 — Castillo del Condestable
- 16 — Convento de Carmelitas Calzador
- 17 — Castillo de la Merced
- 18 — Arrabal de la Giróneta

va aprendre que aci tot era car, excepte el diner.

Young és el qui més ratlles esmerça per tractar la qüestió; no hem d'oblidar que era economista. Pel que fa a la producció, diu que a Girona «no hi ha manufactures importants ni altres recursos, fora de la rica vall i del que poden obtenir dels passatgers que van a França i en vénen». Tanmateix remarca el fet que «hi ha molts treballadors castellans que, no trobant feina a casa, vénen a buscar-ne aquí», fenomen que també es repeteix amb els francesos.

L'anglès es preocupa d'anotar el preu d'un jornal de terra, la renda del bisbe, el que guanyaven els capellans i els pobres, el preu de les vitualles. Dels pobres ens conta que vivien de verdures i cansalada.

LA GENT

Sobre la manera de ser de la gent de Girona, Joly remarca el fet que els gironins, i els catalans en general, feien mofa dels france-

sos, als quals injuriaven pel carrer, anomenant-los «gavatxos». Diu que els esguardaven badocament, com si fossin d'un altre món, que els espiaven els gestos, la manera de vestir, les sabates, les cambres on habitaven... i que no els deixaven de petja quan menjaven i quan bevien.

Doré i Davillier, per la seva banda, dediquen la meitat de les ratlles reservades a Girona a parlar dels serenos, que van descobrir en un carrer estret, a mitja nit. Els descriuen com una estampa de l'edat mitjana, i en remarquen els serveis que realitzaven: vetllar pels ciutadans adormits, cantar les hores i el temps, vigilar les portes, cercar la llevadora, el metge o el capellà... «Els estrangers perduts —continuen— mai no deixen d'adreçar-s'hi. Una nit ens vam perdre en el conjunt de carrers tortuosos. Vam anar a cercar el valerós sereno. S'apressà a contar-nos tots els seus greuges. Tenia por de perdre la feina, sol·licitada per molts pretendents; és tan gran l'afecció a la feina a Espanya, que per a la més

petita col·locació hi ha, com a França, cent competidors».

Reclus ens descriu que Garrido fou ben rebut a la ciutat i que, ja a l'arribada a l'estació, era esperat per un grup de demòcrates que l'abraçaren i li estiraren la barba. L'autor comenta que veien en ell com «un germà arribat inesperadament d'Amèrica». Sobre el miting —que qualifica de lúcid i de vibrant— hom posa en evidència la vinculació que es feia de la forma republicana de govern amb la felicitat del país. La proposició de convertir Espartero president de la República va suscitar, però ambigüitats entre els progressistes, partidaris de la monarquia que patrocinava el general Prim. El mateix Reclus explica que prengué la paraula en l'acte i que sol·licità dels fills dels defensors de la Girona del 1809 «tant d'entusiasme en la defensa de la llibertat com llurs pares en combatre la tirania». Una bona fotografia de la casa de Pau Alsina, el joier que els albergà, mostra com les noves idees havien de conviure

Girona en un gravat francès del segle XVII

NOTES

1. Kevin LYNCH, *The image of the city*, Cambridge, The Technology Press and Harvard University Press, 1960; Antoine S. BAILLY, *La percepción del espacio urbano*, Madrid, I.E.A.L., 1979.
2. Jerónimo MÜNZER, *Viaje por España y Portugal (1494-1495)*, Madrid, Ediciones Polifemo, 1991.
3. Jordi BOLÓS i MASCLANS, *Com veieren els Països Catalans alguns viatgers del segle XVI*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1980. Edita el text de Cavalli-Othobon.
4. Francesc A. MIQUÉL [Eufemià FORT i COGUL], *Viatge a Catalunya d'un conseller del rei de França l'any 1603*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1967.
5. Arthur YOUNG, *Viatge a Catalunya (1787)*, Barcelona, Ariel, 1970. El pròleg i la traducció és de Ramon Boixareu.
6. Gustavo DORÉ - Charles DAVILLIER, *Viaje por España*. 1, Madrid, Ediciones Grech, 1988.
7. Elie RECLUS, «Impresiones de un viaje por España (Notas de un bloc en país de revolució)», dins *La Revista Blanca*, 212 (1932). La traducció al castellà és d'Enric Casas-Carbó.
8. Denis MARION, «Tres días en Madrid», dins *II Congreso Internacional de Escritores Antifascistas (1937)*. Volumen III. Ponencias, documentos y testimonios. Edición de Manuel Aznar Soler - Luis Mario Schneider. Barcelona, Laia, 1979, pp. 357, 381-382.

amb els vells símbols: «Pau Alsina ha republicanitzat la muller, la qual era devota. Però la lluita entre el papaisme i el lliure pensament es descobreix a casa seva d'una manera singular. Al costat dels quadres de simbolisme religiós, els retrats de Mazzini, Garibaldi i Sixto Cámara són penjats a les parets de la sala. I a la part superior d'un reliquiari amb les restes autèntiques de quatre sants, apareix el «Quadre gràfic i sinòptic dels drets de l'home». L'argenter venia reliquiari, i Reclus conta l'anècdota d'una noia reumàtica que li digué: «Pau, tu ets republicà, la qual cosa significa que ets un home honrat. Em vendràs un reliquiari amb reliquies de debò. Si el comprés al convent, els frares serien capaços de posar-hi ossos de moltó».

L'ambient de la ciutat afectada per la guerra civil del 1936 constitueix la primera impressió del belga Denis Marion, en la qual —malgrat els efectes dels bombardeigs— deixa entreveure que el 1937 Girona vivia, en certa manera, allunyada del conflicte: «A Girona, un nou senyal de la guerra, alhora molt llunyana i molt pròxima: els vidres de les botigues són coberts de bandes de paper encolat. Els parisencs es protegien així contra la ruptura dels vidres el 1917. Però l'atmosfera és de pau. Malgrat els cartells i les banderetes que ordenen en tots els racons: «Ajudeu Euskadi», els carrers són plens de joves de vint a vint-i-cinc anys que passen després del treball amb una cigarreta als llavis».

A TALL DE CONCLUSIÓ

Els set exemples reportats de textos escrits per viatgers estrangers confirmen, en línies generals, la teoria que hem apuntat al començament. Les persones capten la ciutat en funció de llur personalitat i interessos, cosa que es fa ben palesa en dos textos del mateix segle, escrits el mateix decenni del 1860, com els de Doré-Davillier (on predomina la descripció monumental i folklòrica) i el de Reclus (dominat per la qüestió política).

Però sí que cal matisar l'afirmació de Lynch segons la qual les fites singulars de la ciutat —una torre, un edifici únic...— són elements significatius de la imatge de la ciutat que es formen els ciutadans. El viatger estranger pot donar-nos una imatge de Girona sense parlar de la catedral, del riu Onyar o de les muralles.

Els textos examinats tampoc no serveixen per fer-nos una idea de l'evolució urbana, de les permanències i els canvis dins del mateix escenari natural. La posició ideològica dels diversos autors, d'altra banda, no sempre s'hi troba reflectida. I això és així perquè al capdavant allò que movia els autors no era descriure específicament la ciutat de Girona, sinó un viatge més llarg que tenia fites més importants i atractives.

Josep Clara és historiador.